

ศาสตร์แพทย์แผนจีนการตรวจชีพจร

Physical Examination in TCM (pulse palpation)

แพทย์จีน จรัส ตั้งอร่ามวงศ์
Charas Tungaramwongse
แพทย์จีน วราภรณ์ ตั้งอร่ามวงศ์ (บภ.,บว.)
Waraporn Tungaramwongse
เภสัชกร ธีรพงศ์ ตั้งอร่ามวงศ์ (ภบ.)
Teerapong Tungaramwong
นางสุนีย์ จีระจิตสัมพันธ์ วทป. (พยาบาล)
Sunee Jirajitsamphan

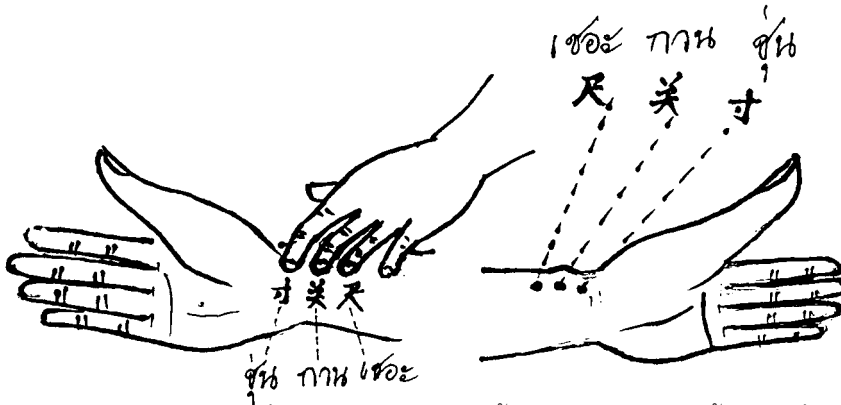
ศาสตร์แพทย์แผนจีนการตรวจชีพจร

ประวัติการตรวจชีพจรมีมาเป็นเวลาหลายพันปีในประเทศจีนแพทย์จีนในสมัยนั้นใช้การตรวจชีพจรเป็นการวินิจฉัยและรักษาโรค โดยประมาณเมื่อ 2500 ปีก่อน มีแพทย์จีนท่านหนึ่งชื่อว่า “เปี่ยนเซี่ยะ” ท่านผู้นี้เชี่ยวชาญวิธีการวินิจฉัยโรคโดยการตรวจชีพจร ต่อมาจนกระทั่งในสมัยจักรพรรดิ “หวงตี้” ได้แต่งคัมภีร์ เน่ยจิง คัมภีร์นี้ได้กล่าวถึง ซาน ปู้ จิว โส่ว ซานปู้ นั้นหมายถึง ตำแหน่งการตรวจชีพจรของมือทั้งสองข้างแต่ละข้างมีอยู่ 3 ตำแหน่ง คือตำแหน่งชุน ตำแหน่งกวน และตำแหน่งเซอะ แต่ละตำแหน่งใช้นิ้วกดด้วยแรงหนักเบา 3 แบบ คือแบบลอย แบบกลาง และแบบจม รวมทั้งสามตำแหน่งจึงมี 9 แบบ เรียกว่า ซาน ปู้ จิว โส่ว ต่อมาถึงราชวงศ์ฮั่น แพทย์จีนจางจิ้งจิ้ง ได้แต่งตำราวินิจฉัยโรคโดยสรุปว่า การวินิจฉัยโรคนั้นจะต้องมี การมอง ฟัง ถาม และตรวจชีพจร ทั้ง 4 อย่างนี้ โดยครบถ้วนจึงจะเป็นการวินิจฉัยโรคได้อย่างถูกต้อง จนถึงราชวงศ์ซิว แพทย์จีนหวังชู่เหอ ได้แต่งคัมภีร์ ม่ายจิง โดยรวบรวมคัมภีร์สมัยก่อนราชวงศ์ฮั่นซึ่งได้แก่คัมภีร์เน่ยจิง นานจิง ของแพทย์จีนจางจิ้งจิ้ง แพทย์จีนหัวโถ คัมภีร์ม่ายจิงนี้ ได้แบ่ง ชีพจรออกเป็น 24 อย่าง ซึ่งเป็นคัมภีร์ล่าสุดที่ใช้ในการศึกษาตรวจชีพจร ม่ายจิงนี้ได้แพร่หลายไปทั่วโลก มาจนถึงราชวงศ์หมิง แพทย์จีนหลี่สื่อเจิน ได้แต่งคัมภีร์ (ผิง หู ม่าย เซี่ยะ) โดยคัมภีร์นี้ได้รวบรวมความโดดเด่นของ ม่าย เซี่ยะ ตั้งแต่สมัยก่อนราชวงศ์หมิง คัมภีร์นี้มาจากพื้นฐานของม่ายจิง ซึ่งมีชีพจร 24 อย่าง และได้เพิ่มเติม ขึ้นอีก 3 อย่าง รวมเป็น 27 อย่าง ได้มีการนำมาแต่งเป็นกลอนเพื่อให้การท่องจำนั้นง่ายขึ้น ต่อมาได้มีแพทย์จีน หลี่ สื่อ ไฉ แต่งตำรา (เจิน เจีย เจิ้ง เหี่ยยน) เพิ่มเติม จี ม่าย เข้าไปด้วย รวมทั้งหมดเป็น 28 อย่าง ใช้มาจนถึงปัจจุบันนี้ นอกจากนั้น ยังมีแพทย์จีน หลี่ เถิง ไก่ ได้แต่งคัมภีร์ (ม่าย เจี่ยว ฮู่ย เปี่ยน) ต่อจากนั้นก็ยังมีแพทย์จีนอีกหลายท่านได้สนใจศึกษาเกี่ยวกับการตรวจโรคด้วยการตรวจชีพจรเพื่อพิสูจน์ว่าศาสตร์การแพทย์แผนจีนใช้การมอง ฟัง ถาม และการตรวจชีพจร ทั้ง 4 อย่างนี้ประกอบการวินิจฉัยโรคต่างๆ

การตรวจชีพจรต้องอาศัยประสาทสัมผัสของนิ้วมือที่ไว ถ้าจะศึกษาการตรวจชีพจรต้องผ่านการศึกษาและฝึกฝนมาอย่างเชี่ยวชาญ อีกทั้งยังต้องเรียนรู้การตรวจชีพจรขั้นพื้นฐานตามวิธีต่างๆโดยอาศัยการไต่ตรงอย่างละเอียดถี่ถ้วนและหมั่นฝึกฝนอย่างสม่ำเสมอเพื่อที่จะสามารถวินิจฉัยโรคได้อย่างถูกต้องโดยแบ่งแยกตามลักษณะการเต้นของชีพจรแบบต่างๆ ไม่ว่าจะรักษาโรคด้วยการรับประทานยา ผังเข็ม ทูยหนา ก็ต้องอาศัยการตรวจชีพจรตามทฤษฎี แพทย์จีนจึงจะทราบพื้นฐานของโรคแล้วจึงเริ่มทำการรักษาด้วยวิธีต่างๆต่อไป

诊脉的部位和方法

ตำแหน่งของชีพจร และวิธีการตรวจโดยจับชีพจร

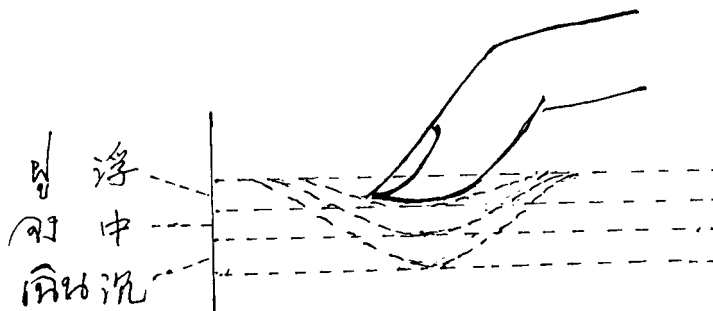

ตำแหน่งของชีพจร: อยู่ที่บริเวณข้อมือด้านในทั้ง 2 ข้าง โดยวางนิ้วกลางที่จุดกวนซึ่งอยู่บริเวณที่มีกระดูกข้อมือหนุนขึ้นมา วางนิ้วชี้ถัดจากนิ้วกลางขึ้นไปทางปลายนิ้วมือของผู้ป่วยที่จุดชุน ส่วนจุดชเอะให้วางนิ้วนางถัดจากนิ้วกลางค่อนไปทางต้นแขน โดยให้วางทั้ง 3 นิ้วมือเรียงติดกัน ตำแหน่งชุน กวน ชเอะ ทั้ง 3 นี้สามารถตรวจลักษณะการเต้นของชีพจรได้ 3 แบบ คือ

แบบลอย (ฟู) เป็นการจับชีพจรโดยใช้ปลายนิ้วสัมผัสเพียงเบาๆ จะพบการเต้นของชีพจร

แบบกลาง (จง) เป็นการจับชีพจรโดยใช้ปลายนิ้วสัมผัสกดลงจนถึงระดับกล้ามเนื้อโดยไม่ลึกและไม่ตื้นจนเกินไป จะพบการเต้นของชีพจร

แบบจม (เฉิน) เป็นการจับชีพจรโดยใช้ปลายนิ้วกดแรงจนใกล้จะถึงกระดูกก็จะพบการเต้นของชีพจร

ดังนั้นเมื่อรวมทั้งหมดแล้ว ตำแหน่งของชีพจรจะมี 3 ตำแหน่งในแต่ละข้างสามารถตรวจสอบอวัยวะภายในของร่างกายได้ดังนี้

- ใช้นิ้วมือกดลงบนตำแหน่งขุ่นของผู้ป่วยทางข้อมือซ้าย จะสามารถบ่งบอกลักษณะการทำงานของหัวใจ

- ใช้นิ้วมือกดลงบนตำแหน่งขุ่นของผู้ป่วยทางข้อมือขวา จะสามารถบ่งบอกลักษณะการทำงานของปอด

- โดยตำแหน่งขุ่นทั้ง 2 ข้างเมื่อใช้พิจารณาาร่วมกัน จะสามารถบ่งชี้บริเวณทรวงอกส่วนบนขึ้นไปจนถึงบริเวณศีรษะ:

- ใช้นิ้วมือกดลงบนตำแหน่งกวนของผู้ป่วยทางข้อมือซ้าย จะสามารถบ่งบอกลักษณะการทำงานของตับและถุงน้ำดี

- ใช้นิ้วมือกดลงบนตำแหน่งกวนของผู้ป่วยทางข้อมือขวา จะสามารถบ่งบอกลักษณะการทำงานของม้ามและกระเพาะอาหาร

โดยตำแหน่งกวนทั้ง 2 ข้างเมื่อใช้พิจารณาาร่วมกัน จะสามารถบ่งชี้บริเวณลิ้นปี่ไปจนถึงบริเวณสะดือ

ส่วนตำแหน่งเซอะทั้ง 2 ข้างใช้พิจารณาระบบการทำงานของไต บริเวณใต้สะดือลงไป รวมถึงแขน และขา

正常脉象:

ลักษณะปกติของชีพจร

ชีพจรแบบปกติมีลักษณะดังนี้ : การหายใจเข้าออกหนึ่งครั้ง ชีพจรจะเต้น 4-5 ครั้ง เมื่อเทียบเป็นนาทีจะเต้นประมาณ 72-80 ครั้ง ตำแหน่งชีพจรจะอยู่ที่กึ่งกลาง ไม่ลอย ไม่จม ไม่ยาว ไม่สั้น จังหวะการเต้นสม่ำเสมอ ราบรื่น มีแรงอย่างสม่ำเสมอทั้ง ขุ่น กวน เซอะ ใช้นิ้วกดจมลงหาชีพจรก็จะพบลักษณะของชีพจรและการวินิจฉัยโรคต่างๆแบ่งออกเป็น 28 อย่าง โดยแต่ละอย่างใช้ประกอบการวินิจฉัยโรค เป็นลักษณะต่างๆ ดังนี้

1. 浮脉 (ฝูมาย) :ชีพจรลอย

ลักษณะของชีพจร คือ ใช้นิ้วมือกดเบาๆก็สามารถสัมผัสถึงการเต้นของชีพจร กดแรงกลับไม่พบ ชีพจรลอยหมายความว่า การเต้นของชีพจรอยู่ใกล้กับผิวหนังด้านบน อย่างเช่นในคัมภีร์ เนย์จิง เรียกว่าเหมา ม่าย ชีพจรมีการเต้นเบาเหมือนเส้นผม (คัมภีร์มายเจี๊ยะ) กล่าวว่าชีพจรลอยเบาใช้นิ้วจับเบาๆก็จะพบการเต้นของชีพจรอยู่ส่วนบน เหมือนกับไม้เบาลอยอยู่บนน้ำ

มาย ชีพจรมีการเต้นเบาเหมือนเส้นผม (คัมภีร์มายเจี๊ยะ) กล่าวว่า ชีพจรลอยเบาใช้นิ้วจับเบาๆ ก็จะพบการเต้นของชีพจรอยู่ส่วนบน เหมือนกับไม้เบาลอยอยู่บนน้ำ

การวินิจฉัย : ซีฟจรลอยส่วนมากเกิดจาก

1.1 โรคที่อยู่ภายนอก เมื่อความร้อนหรือความเย็นกระทบกับผิวหนัง ตามปกติภูมิ
ต้านทานของร่างกาย พลังชี่และเลือดปะทะกันเพราะโรคเกิดการกระทบลม
ภายนอก การปะทะกันเช่นนี้ทำให้ซีฟจรพลังชี่วิ่งอยู่ภายนอก จึงลอยขึ้น เช่น เมื่อ
ร่างกายกระทบกับความร้อนภายนอกจะทำให้มีไข้ ตัวร้อน ซีฟจรจึงลอยเร็ว และ
แรง หากร่างกายกระทบกับความเย็น จะทำให้ร่างกายมีอาการหนาว ๆ ร้อน ๆ เป็น
ไข้ กลัวความหนาวมากกว่าความร้อน ซีฟจรจึงลอยและแน่น

1.2 หยางพร่องอยู่ภายใน แต่ความร้อนเทียมลอยอยู่ภายนอก ใบหน้าแดงเหมือนทา
แป้ง มือและเท้าเย็น ซีฟจรลอยและไม่มีแรง ถ้าหากกดลึกแล้วกลับไม่พบซีฟจร
หยางชี่พร่องมากความร้อนจะพร่องลอยอยู่ภายนอก หากมีลักษณะเช่นนี้แสดง
ว่าเป็นผู้ป่วยที่ป่วยเรื้อรังเป็นระยะเวลานานและมีร่างกายที่อ่อนแอมาก ผู้ป่วยที่
มีการเต้นของซีฟจรในลักษณะเช่นนี้ ส่วนมากพบในผู้ป่วยที่มีอาการหนัก

ร่างกายของคนปกติที่ไม่มีโรค เมื่อพบอากาศร้อน หยางชี่จะลอย ซีฟจรจะลอย ลักษณะ
เช่นนี้ถือว่าซีฟจรปกติ

2. 散脉 (ซานม่าย) : ซีฟจรจะลอยใหญ่ ไม่มีแรง

ลักษณะของซีฟจรคือ เมื่อกดแล้วลอยกระจาย เมื่อกดแรงจะไม่พบการเต้นของซีฟจร จึงหวั
งการเต้นของซีฟจรไม่สม่ำเสมอ เดี่ยวมีแรงเดี่ยวไม่มีแรง เปรียบเสมือนดอกเหมยลอยอยู่ในอากาศ ลักษณะ
เหล่านี้เกี่ยวกับพลังชี่สูญเสียไปมาก สารจำเป็นในจางผู้ใกล้จะหมดสิ้น ผู้ป่วยที่มีการเต้นของซีฟจรใน
ลักษณะนี้มักจะเป็นโรคหนักเรื้อรัง

3. 芤脉 (โควม่าย) : ซีฟจรคือลอยใหญ่นุ่มแต่ช่วงกลางว่างเปล่า

ลักษณะของซีฟจรคือ กดซีฟจรแล้วจะรู้สึกเหมือนกดหลอดของต้นหอม สัมผัสนิ้วแล้วรู้สึก
ว่าลอยใหญ่นุ่ม กดแรงแล้วรู้สึกว่างเปล่าของเปลือกหลอดเลือดเท่านั้น ซีฟจรเหล่านี้ส่วนมากมัก
พบในผู้ป่วยที่ตกเลือดเฉียบพลัน สูญเสียเลือดและน้ำในร่างกายมาก ทำให้จำนวนเลือดในร่างกายลด
ลงอย่างมาก ในหลอดเลือดมีเลือดไม่เพียงพอ จึงรู้สึกเหมือนกับว่าหลอดเลือดว่างเปล่า หรือเพราะ
เหตุว่าร่างกายเสียน้ำมากทำให้เลือดขาดน้ำหล่อเลี้ยง ยินของเลือดไม่สามารถควบคุมหยางชี่ หยางชี่
จะหลุดลอยกระจายไป

4. 沉脉 (เฉินม่าย) : ซีฟจรจม

ลักษณะของซีฟจร คือ ใช้นิ้วจับบนซีฟจรเบาๆ จะไม่พบ ต้องกดลึกจึงจะพบการเต้นของซีฟจร ซีฟจร
จมมักเกิดกับผู้ป่วยเป็นโรคที่เกิดอยู่ภายในเป็นหลัก ซีฟจรการเต้นจะจมและมีแรง ลักษณะการเต้น
ของซีฟจรแบบนี้เกี่ยวกับโรคแกร่ง ถ้าจางกับผู้ป่วยหรืออ่อนแอ ลักษณะการเต้นของซีฟจรจะจมและ
ไม่มีแรง คนที่ร่างกายแข็งแรงปกติ ไม่มีโรคภัยไข้เจ็บ ก็สามารถพบซีฟจรจมได้ เช่น คนอ้วน มี
กล้ามเนื้อไขมันหนา ซีฟจรก็จะปรากฏอยู่ส่วนลึก หรืออาจขึ้นกับสภาพภูมิอากาศ หากเป็นประเทศที่

มีอากาศหนาวเย็นชีพจรก็จะจม นอกจากนั้นยังมีอีกสิ่งหนึ่งที่ชีพจรทั้ง 2 ข้างจมเล็กแต่ร่างกายไม่มีโรค เรียกว่า ลิวยินม่าย หากเป็นเช่นนี้ก็ถือว่าเป็นชีพจรของคนปกติ

5. 伏脉 (ฟู่มา่ย) : ชีพจรจะจมลึกกว่าเงินม่าย

ลักษณะของชีพจร คือ เนื่องจากการจับชีพจรในลักษณะนี้จะจมลึกกว่าเงินม่ายจึงต้องใช้นิ้วกดถึงบริเวณกระดูกซึ่งการจับชีพจรลักษณะนี้เป็นการทำได้ยาก และบางทีก็ไม่ชัดเจน จะพบชีพจรแบบนี้ในผู้ป่วยที่เป็นลมชัก หมดสติ

6. 牢脉 (เหลลาม่าย) : ชีพจรจมตึงแน่น

ลักษณะคือ จม แน่น ใหญ่ ตึงและยาว ใช้นิ้วแตะเบาๆ จะไม่พบการเต้นของชีพจรกดลึกจึงจะพบชีพจรแข็งด้านอยู่กับที่ เรียกว่าชีพจรจมตึงแน่น ชีพจรอย่างนี้จะมีโรคยินเย็นสะสมภายใน หยางที่จมลึกชุ่มอยู่ ส่วนมากจะพบในโรคที่เย็น ยืนพร่องอยู่ในมากเกิน

7. 迟脉 (ฉือม่าย) : ชีพจรเต้นช้า

ลักษณะของชีพจร คือ ชีพจรการเต้นมาช้า การหายใจเข้าออกหนึ่งครั้งจะมีการเต้นของชีพจร 3-4 ครั้ง

การวินิจฉัย :

7.1 ชีพจรช้าหมายความว่า เป็นโรคเย็น ชีพจรเต้นช้าไม่มีแรง

7.2 ยังมีโรคร้อนซ่อนอยู่ภายใน เช่น กระเพาะอาหารอักเสบ ลำไส้อักเสบ ความร้อนอุดกั้นภายใน ธาตุแข็ง ถ่ายไม่ออก แน่นท้อง หยางที่ไม่สามารถกระจาย ทำให้มือเท้าเย็น ชีพจร เต้นช้า มีแรง

7.3 นอกจากนี้ ยังมีอีกประเภทหนึ่งคือ นักกีฬา เมื่อช่วงเวลาที่ปกติไม่ได้มีการออกกำลังกาย ชีพจรจะเต้นช้าอย่างสม่ำเสมอ เทียบกับคนที่ไม่ใช่หนักกีฬาเมื่อนอนหลับชีพจรการเต้นก็จะ ช้าลงก็ถือว่าเป็นปกติ

8. 缓脉 (หวานม่าย) (มานม่าย) : มีสองความหมาย

ลักษณะชีพจร คือ เต้นไปมาช้าหายใจเข้าออก 1 ครั้งชีพจรจะเต้น 4 ครั้งลักษณะชีพจรแบบนี้แบ่งเป็น 2 แบบคือ

8.1 ชีพจรการเต้นไปมาช้าอย่างสม่ำเสมอ การหายใจเข้าออกเต้น 4 ครั้ง ลักษณะการเต้นของชีพจรเช่นนี้ถือว่าได้ว่าเป็นชีพจรที่ปกติ

8.2 ชีพจรเต้นไปมาช้าและอ่อน ไม่มีแรง ส่วนมากเกี่ยวกับม้ามพร่อง ซึ่งกับเลือดไม่เพียงพอพลังซึ่งการผลักดันไม่มีแรง ลักษณะเช่นนี้เกี่ยวกับโรคความชื้นปิดกั้น ทำให้หยางที่ติดขัด ทำให้เลือดหมุนเวียนช้าลง

9. 数脉 (สู่ม่าย) : ชีพจรเต้นเร็ว

ลักษณะของชีพจร คือ ชีพจรเต้นรวดเร็ว หายใจเข้าออกหนึ่งครั้งชีพจรเต้น 5-6 ครั้ง

การวินิจฉัย :

- 9.1 ถ้าชีพจรเต้นเร็วมีแรง เกี่ยวข้องกับโรคร้อนแกร่งความร้อนจะสูงจัด
- 9.2 ถ้าชีพจรเต้นเร็วไม่มีแรง เกี่ยวข้องกับร้อนเทียม
- 9.3 คนปกติอยู่ในช่วงเวลาออกกำลังกาย หรือจิตใจอารมณ์ แปรเปลี่ยน ตื่นเต้น ชีพจรจะเต้นเร็วและเด็ก ๆ อายุยิ่งน้อยก็จะยิ่งเต้นเร็ว ในเด็ก ชีพจรการหายใจเข้าออกหนึ่งครั้งชีพจรจะเต้นเร็วประมาณ 6 ครั้ง (หนึ่งนาทีประมาณ 110 ครั้ง) ส่วนเด็กทารก การหายใจเข้าออก 1 ครั้งชีพจรจะเต้นประมาณ 7 ครั้ง (หนึ่งนาทีประมาณ 120 ครั้ง) ที่กล่าวมานี้ก็ถือว่าเป็นปกติ

10. 疾脉 (จี๋มาย) :

ลักษณะของชีพจร คือ หายใจเข้าออกหนึ่งครั้งชีพจรเต้น 7 ครั้งขึ้นไป ชีพจรจี๋มายมี 2 ลักษณะดังนี้

- 10.1 จี๋มายที่เต้นแบบมีแรง ส่วนมากมักพบในโรคหยางแกร่ง ความร้อนขึ้นสูงมากจนควบคุมไม่อยู่ ทำให้ธาตุอินทรีย์ (ธาตุน้ำ) ในร่างกายใกล้สูญสิ้น
- 10.2 จี๋มายที่เต้นแบบอ่อนเบาไม่มีแรง แสดงว่าหยางชีของร่างกายใกล้จะสูญสิ้น

11. 洪脉 (หงมาย) : ชีพจรใหญ่

ลักษณะของชีพจร คือ ชีพจรลอยกว้างใหญ่ มาแรงไปอ่อน มาใหญ่ไปยาว

การวินิจฉัย :

- 11.1 เกี่ยวกับความร้อนในร่างกายสูงมาก ทำให้หลอดเลือดขยาย
- 11.2 ถ้าผู้ป่วยเรื้อรังเป็นระยะเวลานานจะพบลักษณะการเต้นของชีพจรลอยใหญ่ แสดงว่าโรคนั้นจะเป็นหนักมากขึ้น
- 11.3 ถ้าชีพจรการเต้นหงใหญ่ การใช้นิ้วมือกดลงไปสัก ๆ จะไม่พบการเต้นของชีพจร ลักษณะเช่นนี้ก็จะเกี่ยวกับยินของเลือดพร่องมากและสูญเสียน้ำที่จำเป็นต่อร่างกายจนไม่สามารถควบคุมหยางชีได้
- 11.4 ในคนปกติที่อยู่ในสภาพอากาศร้อนมาก หยางชีมีแรงมากก็จะพบชีพจรหงมายเหมือนกันเช่นนี้คือ ชีพจรปกติ
- 11.5 ความคล้ายกันของชีพจร : ชีพจรใหญ่ คือชีพจรใหญ่กว่าปกติแต่การไปกลับไม่ได้มีพลังมากเกินไป ชีพจรใหญ่ส่วนมากมักพบในคนที่มึนร่างกายแข็งแรง ชีพจรนี้มักจะเต้นใหญ่และสม่ำเสมอ และไม่เร็วมาก ทั้งสามตำแหน่ง ซุน กวน เซอะ

12. 细脉 (ซี๋มาย) : ชีพจรเล็ก

ลักษณะของชีพจร คือ ชีพจรเล็กเหมือนสายไหมใช้นิ้วสัมผัส ชีพจรการเต้นก็ยังชัดเจน มีความรู้สึกของชีพจรเล็กมาก และตรงนุ่มแต่กดอย่างไรก็ยังไม่ขาด

การวินิจฉัย : ชีพจรนี้เกี่ยวกับซี และเลือดพร่องทั้งสองอย่าง

- 12.1 เป็นโรคป่วยเรื้อรังทำให้ร่างกายอ่อนแอ

12.2 ร่างกายกระทบความหนาวเย็น หรือเกี่ยวกับอาการปวดเมื่อยตัว ปวดกล้ามเนื้อ โรคนี้สาเหตุมาจากความเย็นและแรงกดทำให้หลอดเลือดแคบลง ชีพจรการเต้นตึง (เสียนม่าย) เล็ก (ซีม่าย) และแน่น (จิ้นม่าย)

12.3 ถ้าเป็นโรคที่เกี่ยวกับความชื้นอุดกั้น ชีพจรจะเต้น เล็ก (ซีม่าย) และช้า (หวนม่าย)

13. 长脉 (ฉางม่าย) : ชีพจรยาว

ลักษณะชีพจร คือ ใช้นิ้วสัมผัสชีพจรแล้วชีพจรการเต้นจะยาวเลยตำแหน่งชุ่น กวน เซอะ การวินิจฉัย :

13.1 เกี่ยวกับโรคหยางแกร่ง ความร้อนแกร่งโรคเหล่านี้ส่วนมากเกี่ยวกับสาเหตุโรคแรงกับแกร่งภูมิต้านทานของร่างกายไม่พร้อม เหตุเกิดของโรคแกร่งกับภูมิต้านทานแกร่ง สองอย่างนี้เกิดการปะทะกัน ทำให้ชีพจรยาว

13.2 ชีพจรยาวสามารถพบในคนปกติได้ เช่นคัมภีร์ชู่เวิน (ม่ายเย่าจิ้นเหวยลุ่น) กล่าวไว้ว่า “ชีพจรยาวก็คือชี้แกร่งถือว่าปกติ ถ้าคนปกติไม่มีโรค ชี้กับเลือดแข็งแกร่งพลังชี้ของร่างกายเต็มเปี่ยม พลังชี้ของชีพจรมีส่วนเกิน เพราะฉะนั้นชีพจรจะเต้นเกินตำแหน่งของชุ่นกวนเซอะลักษณะเหล่านี้ชีพจรจะยาวอ่อนนุ่ม อัตราการเต้นของชีพจรสม่ำเสมอ มีพลัง ลักษณะอย่างนี้ร่างกายจะแข็งแรง”

13.3 ในผู้สูงอายุ ถ้าร่างกายแข็งแรงปกติ เซอะม่าย ทั้งสองข้าง ยาวและลื่นแกร่ง ส่วนมากจะอายุยืนยาว เพราะฉะนั้นชีพจรยาวก็เกี่ยวกับชี้และเลือดเต็มอิม และพลังชี้หมุนเวียนไม่มีการติดขัด

14. 短脉 (ต่วนม่าย) : ชีพจรสั้น

ลักษณะชีพจร คือ อัตราการเต้นของชีพจรสั้นกว่าปกติ ปรากฏอยู่ที่ชุ่นและกวน ส่วนมากจะไม่พบที่เซอะม่าย

การวินิจฉัย : ชีพจรสั้น (ต่วนม่าย) เกี่ยวข้องกับโรคชี้

14.1 ถ้าสั้นมีแรงก็เกี่ยวกับชี้ตีบ

14.2 ถ้าสั้นไม่มีแรงก็เกี่ยวกับพลังชี้สูงเสีย

15. 虚脉 (ชวีม่าย) : ชีพจรพร่อง

ลักษณะของชีพจร คือ ใช้นิ้วกดเบาการเต้นของชีพจรจะไม่มีแรง ใช้นิ้วกดแรงลักษณะการเต้นของชีพจรก็จะว่างเปล่า และการเต้นของชีพจรจะอ่อนนุ่มมาก ชีพจรลักษณะเช่นนี้หมายรวมถึงชีพจรทั้งหลายที่ไม่มีแรง

ชีพจรพร่อง แบ่งเป็นสองชนิดคือ

15.1 ชีพจรใหญ่ไม่มีแรงเช่น a) โควม่าย b) ช่านม่าย

15.2 ประเภทของชีพจรเล็กไม่มีแรง เช่น a) หยูม่าย b) ยัวะม่าย c) เหวยม่าย

15.3 การวินิจฉัยโรคเกี่ยวกับโรคพร่อง ชี้กับเลือดพร่อง ชี้พร่องพลังเลือดการหมุนเวียนน้อย

16. 芤脉 (ย้วยม่าย) : ซีฟจรอ่อนนุ่มและจมเล็ก

ลักษณะของซีฟจร คือ ทั้งอ่อนนุ่มและจมเล็ก เรียกว่าย้วยม่าย ตรวจซีฟจรต้องใช้นิ้วกดแรงลึกจึงจะพบซีฟจรการเต้นเล็กไม่มีแรงลักษณะเช่นนี้เกี่ยวกับโรคหยางซีฟร่อง หรืออาจจะพร่องทั้งซีกับเลือดเพราะว่าเลือดในหลอดเลือดไม่เพียงพอ หยางซีฟลัดต้นอย่างไม่มีแรง ส่วนมากเกี่ยวกับโรคพร่อง ป่วยเรื้อรังมานาน

17. 微脉 (เหวยม่าย) : ซีฟจรเล็ก(เล็กกว่าซีม่ายและนุ่ม)

ลักษณะของซีฟจร คือ ซีฟจรเล็กกว่าซีม่ายและนุ่ม จับซีฟจรเหมือนกับมีหรือไม่มี เกี่ยวกับโรคยินหยางซีเลือดพร่องมากๆ พลังขับเคลื่อนไม่มีแรง หรือโรคป่วยเรื้อรังมานาน ภูมิต้านทานต่ำ พลังซึ่งจะน้อยมาก ถ้าเป็นโรคฉุกเฉิน มักจะเกี่ยวข้องกับหยางซีหมดอย่างเฉียบพลัน

18. 实脉 (สื่อม่าย) : ซีฟจรเต็มอึด มีแรง

ลักษณะของซีฟจร คือ การเต้นของซีฟจรเต็มอึดมีแรง ซีฟจรการเดินไปมาจะเต็มมีพลัง และมีแรง ทั้งกดเบากดแรงก็เช่นกัน ซีฟจรเหล่านี้เกี่ยวกับซีฟจรมีแรงทั้งหมด

การวินิจฉัย : เกี่ยวกับโรคแกร่ง

18.1 สาเหตุของโรคแกร่งและภูมิต้านทานไม่พร่อง ภูมิต้านทานกับสาเหตุของโรคต้านกัน ซีกับเลือดพุ่งแรง หลอดเลือดวิ่งมาปะทะกันอย่างแรง ซีฟจรจะแน่น

18.2 ถ้าซีฟจรลอย แรง ส่วนมากจะเกี่ยวข้องกับโรคความร้อนแกร่ง

18.3 ถ้าซีฟจรจม ช้า แกร่ง จะเกี่ยวข้องกับโรคความเย็นแกร่ง

18.4 ถ้ามีอาการป่วยเป็นระยะเวลาานาน จะพบซีฟจรแบบนี้ ส่วนมากอาการจะไม่ค่อยดีเกี่ยวกับหยางซีจะหลุดลอย แต่ทั้งนี้ทั้งนั้นต้องวินิจฉัยควบคู่ไปกับอาการต่างๆ ด้วย

18.5 ซีฟจรในลักษณะนี้สามารถพบได้ในคนปกติ โดยมีลักษณะการเดินสม่ำเสมอ แกร่ง นิ่มนวล แสดงว่าคนคนนี้มีพลังซีมากกว่าคนปกติทั่วไปทำให้หลอดเลือดเต็มอึด พลังซีแข็งแรง ชุ่น กวน เซอะ ที่มือทั้ง 2 ข้างจะแกร่งและใหญ่เรียกว่า ลิว หยางม่าย เป็นลักษณะพิเศษ

19. 滑脉 (หวั่ม่าย) : ซีฟจรลื่น

ลักษณะของซีฟจรคือ เมื่อใช้นิ้วสัมผัสแล้วจะลื่นเหมือนไข่มุกหมายความว่าซีฟจรราบ ลื่นไม่ขัดข้อง

การวินิจฉัย :

19.1 เกี่ยวกับโรคมีเสมหะอาหารไม่ย่อยตกค้างความร้อนแกร่งต่างๆ ซีฟจรดิ่งลื่นจะปรากฏที่เด็กหนุ่มก็ยังถือว่าเป็นซีฟจรปกติ ถ้าซีฟจรลื่นพบในผู้หญิงที่มีร่างกายปกติแต่ประจำเดือนไม่มา อาจจะต้องตรวจ

19.2 ถ้าลื่นและช้าเต้นสม่ำเสมอส่วนมากเป็นซีฟจรปกติของวัยรุ่น

20. 冲脉 (ต้งม่าย) : ชีพจรลื่น เร็ว สั้น

ลักษณะของชีพจร คือ ส่วนมากพบการเต้นของชีพจรที่ตำแหน่งกวนมีทั้งชีพจรลื่น เร็ว สั้น ชีพจรทั้ง 3 อย่างปรากฏพร้อมกัน คัมภีร์(ม่ายจิง) กล่าวว่า ชีพจร ต้งม่ายจะพบเฉพาะที่ตำแหน่งกวนไม่มีต้นและไม่มีปลายใหญ่เปรียบเหมือนเมล็ดถั่วเขียวที่ต้นสั้นสะท้อนในชีพจร ส่วนมากจะพบในผู้ป่วยที่เคยประสบเหตุการณ์ที่น่าตกใจสุดขีด กลัวยุติ หรือร่างกายเจ็บปวดมาก ๆ ส่งผลให้ชีพจรลมปรมาณแตกชาน การขาดเจ็บภายในหรือร่างกายถูกกระทบกระเทือนก็เกี่ยวกับชีพจร ยินกับหยางปะทะกันก่อให้เกิดผลที่ตามมา

21. 涩脉 (เซ่อม่าย) : ชีพจรฝืด

ลักษณะชีพจร ทั้งเล็กและเดินช้าไปมาฝืดไม่ราบลื่น ชีพจรเต้นแรงไม่สม่ำเสมอถ้าใช้นิ้วสัมผัสจะรู้สึกเหมือนกับใช้ใบมีดอันเล็กไปกรีดไม้ไผ่

การวินิจฉัย : เสมหะหรืออาหารตกค้างภายใน ชีตบ ลิ้มเลือดอุดตันต่าง ๆ

21.1 ถ้าชีพจรฝืดมีแรงมักเกี่ยวกับโรคแกร่ง มีเสมหะหรืออาหารตกค้างอยู่ภายใน ชีตบ ลิ้มเลือดอุดตัน

21.2 ชีพจรฝืดไม่มีแรงก็เกี่ยวกับโรคพร่อง ร่างกายสูญเสียอสุจิ เลือดน้อย ไม่สามารถหล่อเลี้ยงหลอดเลือด ทำให้การหมุนเวียนของเลือดติดขัด

22. 弦脉 (เสียนม่าย) : ชีพจรตึง

ลักษณะชีพจร คือ การเต้นของชีพจรจะตึงและยาวเหมือนจับสายซิม ใช้นิ้วสัมผัสจะพบได้ง่ายและชัดเจนเป็นเส้นตรงถ้าหากพบชีพจรตึง สั้น อ่อน เบา เป็นเส้นตรงมักจะพบในคนปกติ หรือพบในผู้ป่วยที่เป็นโรคไม่ร้ายแรง

ถ้าเป็นโรคที่ร้ายแรงจะพบชีพจรตึงเหมือนจับอยู่บนคมมีด ใช้นิ้วสัมผัสจะรู้สึกทั้งคมและแข็งก็แสดงว่า เว่ยชีใกล้จะหมดสิ้น

การวินิจฉัย : ชีพจรเหล่านี้เกี่ยวกับโรคตับ โรคถุงน้ำดี โรคเจ็บปวดต่างๆ หรือโรคเสมหะอุดตัน

22.1 ชีพจรลักษณะนี้สามารถพบในผู้สูงอายุที่ร่างกายยังแข็งแรงไม่ป่วย

22.2 ชีพจรตึงมักจะพบในคนไข้ที่เป็นโรคตับ ซึ่งกระทบความเย็นทำให้มีอาการหนาว ๆ ร้อน ๆ หรือมีเสมหะสะสมอยู่ภายใน อารมณ์ทั้งเจ็ดไม่ปกติหรือโรคเจ็บปวดต่างๆ ทั้งหมดนี้ก็สามารถทำให้ชีพจรตึงไม่สามารรถผ่อนคลาย กระจาย ระบาย ไม่ออก ระบบชีพจรตึงไม่สามารรถครอบคลุมเส้นเลือดเส้นเอ็นจะตึงแน่น ชีกับเลือด การขยายกับการเก็บไม่สามารรถเก็บกักและหดขยายได้ตามปกติ ทำให้พลังขับเคลื่อนโดนรัดแน่น เกิดชีพจรตึงแน่นขึ้นมา

22.3 การแปรเปลี่ยนของฤดูกาลมักจะมีส่วนเกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงของชีพจรเช่น ในฤดูใบไม้ผลิคนปกติมักจะมีชีพจรตึง เพราะว่าอากาศหนาวใกล้จะหมด หยางชีกำลังลอยขึ้น

22.4 ในผู้สูงอายุชีพจรจะมีลักษณะตึงแข็ง เพราะโดยธรรมชาติคนสูงอายุสุจิกับเลือดจะเสื่อมพร่อง ในกรณีเช่นนี้ถือว่าเป็นปกติ ซึ่งแพทย์จิจูตันซึกกล่าวไว้ว่า ชีพจรถ้าขาดน้ำก็ไม่อ่อนนุ่ม ถ้าอายุเลย 40 ขึ้นไปยืนกับหยางจะเหลือแค่ครึ่งเดียว ด้วยเหตุนี้เมื่อเราอายุมากขึ้น อสุจิกับเลือดจะลดน้อยลง หลอดเลือดขาดการหล่อเลี้ยงทำให้ความอ่อนนุ่มของเส้นชีพจรน้อยลงหรือแข็งด้านขึ้น อันนี้ก็เกิดจากสภาพร่างกายเสื่อมถอยตามธรรมชาติ

23. 紧脉 (จิ้นม่าย) : ชีพจรตึงแน่น

ลักษณะของชีพจร คือ ชีพจรตึงแน่นกระชั้นจะเหมือนเชือกหมุนเป็นเกลียว ใช้นิ้วกดทั้งซ้ายขวา เหมือนมีแรงต้านกลับ ตึงและมีแรงมากกว่าเสียนม่าย เพราะเหตุว่าความเย็นกระทบกับร่างกายกดตันทำให้หยางซี่ของร่างกายหดตัวเป็นเหตุให้ เส้นหลอดเลือดแน่นหนา กระชั้นมากขึ้น โรคเหล่านี้เกี่ยวกับการที่มีความเย็นแกร่งอาการเจ็บปวด หรืออาหารตกค้างอุดกั้นภายใน

24. 濡脉 (เก๋อม่าย) : ชีพจรลอยตึง

ลักษณะของชีพจร คือ เมื่อกดแรงช่วงกลางว่างเปล่า ช่วงนอกแข็งเปรียบเหมือนความตึงของหนังกลอง ใช้นิ้วสัมผัสชีพจรแล้วมีความรู้สึกที่ชีพจรตึงแน่นมากเปรียบเหมือน เสียนม่าย แต่พอกดแรงลงไปถึงหลอดเลือดส่วนกลางจะว่างเปล่า ถ้าหากว่านำมาเปรียบเทียบกับโควม่ายก็ยังมี ความแตกต่างกับเก๋อม่ายคือ อสุจิไม่สามารถกักเก็บ ภูมิต้านทานไม่แน่นหนา จึงทำให้ไม่สามารถเก็บที่อยู่ซึ่งลอยขึ้นอยู่ส่วนนอกชีพจรแบบนี้พบในร่างกายที่ขาดเลือดมาก อสุจิลดน้อยลง หญิงมีครรภ์จะแท้งหรือประจำเดือนมามากเลือดไหลไม่หยุด

25. 结脉 (หยูม่าย) : ชีพจรลอยอ่อน

ลักษณะของชีพจร คือ ชีพจรลอย เล็กและอ่อน ใช้นิ้วสัมผัสชีพจรจะไม่มีแรง เหมือนกับเกสรดอกไม้ลอยอยู่บนน้ำ ใช้นิ้วสัมผัสเบาๆจะมีชีพจรเต้น จับหนักเกิดไปจะไม่ชัดเจน เรียกว่า หยวนม่าย (ก็คือ หยูม่าย)

การวินิจฉัย : เกี่ยวกับร่างกายอ่อนพร่องและความชื้นอุดกั้น

ส่วนมากจะพบในสตรีที่มีรอบเดือน ตกเลือด เลือดไหลไม่หยุด หรือเป็นๆ หยุดๆ หรือเกี่ยวกับโรคพร่อง เหน็ดเหนื่อย อ่อนเพลียง่าย ร่างกายสูญเสียอสุจิมาก หรือท้องเสียเรื้อรัง ชีพจรเองเหงื่อออกง่าย หอบ หายใจสั้น ซึ่งอาการต่างๆ เหล่านี้สัมพันธ์กับการมือสุจิน้อย และสูญเสียเลือดมาก

นอกจากนั้น ยังมีอีกประเภทหนึ่ง คือ มีความชื้นมากเกินไปทำให้มีน้ำมพร่องมาก หยางที่ถูกปิดกั้นจนไม่สามารถทำให้หยางซี่หมุนเวียนได้

26. 代脉 (เจียม่าย) :

ลักษณะของชีพจร คือ ชีพจรจะเต้นช้ากว่าปกติ เต้นไม่สม่ำเสมอ เต้นๆ หยุดๆ ไม่มีจังหวะการวินิจฉัย :

26.1 ใช้วินิจฉัยโรคยินแกร่ง ซีดบ เพราะซี่กับเลือดและเสมหะ หรืออาหารตกค้าง ความ

เย็นปิดกัน ทำให้จิ้งล้าโดนปิดกันเพราะความเย็น เป็นสาเหตุทำให้พลังหยางซี่ของหัวใจ ถูกแรงกดตัน จนซี่พจรติดขัด การเต้นของซี่พจรจึงช้าและผิดแต่มีพลัง

26.2 ถ้าซี่พว่องกับเลือดน้อย ซี่พจรการเต้นไปมาจะช้าผิดและมีจังหวะการหยุดเต้น แต่ไม่มีพลังซี่พจรการเต้นแบบนี้จะเป็นแบบเจี้ยม่าย ไม่มีแรง

27. 促脉 (ไต้ม่าย) :

ลักษณะของซี่พจร คือซี่พจรเต้นหยุดมีจังหวะ สัมผัสซี่พจรแล้วมีความรู้สึก ซี่พจรไปมาช้า ซี่พจรอ่อนกว่าแต่การหยุดเต้นมีจังหวะ เวลาจะนานกว่า

การวินิจฉัย : ซี่พจรเหล่านี้ธรรมดา ก็เกี่ยวกับจางซี่ คือพลังซี่ของจางอ่อนน้อยมาก ซี่กับเลือดพว่องมากทำให้ม่ายซี่หมุนเวียนไม่สม่ำเสมอ ไม่ปะติดปะต่อกันทำให้มีการหยุดเต้นสักพักจึงกลับมาเต้นใหม่ถ้าเกี่ยวกับบี๊ปั้ง(โรคเหน็บชา) อาการเจ็บปวดต่างๆ เกี่ยวกับอุบัติเหตุบอบช้ำ หรือเกี่ยวกับอารมณ์ทั้งเจ็ดแปรเปลี่ยนอย่างมาก ก็จะพบซี่พจรไต้ม่าย เหตุโรคต่างๆ ทำให้ซี่ปิดกันทำให้ซี่พจรหมุนเวียนไม่สะดวก ทำให้เลือดเดินติดขัด เกิดจากเจี้ยม่ายกับไต้ม่ายรวมกัน โรคเหล่านี้ส่วนมากเกี่ยวกับความผิดปกติของหัวใจ

28. 促脉 (ชุ่มม่าย) :

ลักษณะของซี่พจร คือ การเต้นของซี่พจรเร็ว หรือ ช้าไม่เสมอ การเต้นไม่มีจังหวะที่แน่นอนมีการหยุดบ้างเป็นครั้งคราว

การวินิจฉัย :

28.1 ชุ่มม่ายเกี่ยวกับโรคความร้อนกับหยางซี่แกร่ง เป็นสาเหตุของโรคหยางแกร่งรุนแรง พลังความร้อนผลักดันให้เลือดวิ่งเร็วมากเป็นเหตุให้ซี่พจรเต้นเร็ว ความร้อนเผาผลาญมากทำให้ยินซี่ของเลือดน้อยลง ซี่ในหัวใจถูกทำลาย เลือดวิ่งเร็วไม่สามารถเชื่อมต่อกัน ก็ทำให้ซี่พจรเต้นแล้วก็มีการหยุด

28.2 ถ้าหากว่าจางฝู ซี่พว่องมาก สารจำเป็น ยินซี่และน้ำสูญเสียไปอย่างมาก จะทำให้การหมุนเวียนของซี่และเลือดไม่ปะติดปะต่อกัน ส่งผลให้ซี่พจรเต้นไม่สม่ำเสมอ เต้นๆหยุดๆและเต้นไม่มีแรง